Pixi: Elevperspektiver på fremmedsprog fra grundskole til gymnasium – En motivations- og barriereanalyse

2. udgave 2026

Copyright © 2023 Forfatterne & NCFF

Forfattere: Sonja Barfod Lund, Anne Sofie Jakobsen, Mette Skovgaard Andersen & Hanne Wacher Kjærgaard

Indholdsfortegnelse

1: Indledning 4

2: Hvad siger eleverne om fremmedsprog? 9

3: Hvad siger eleverne om valg og valgmuligheder? 11

4: Hvad siger eleverne om at lære sprog? Læringsmiljø og sproglæringsproces 14

5: Hvad siger eleverne om undervisningen? 18

6: Afsluttende bemærkninger 22

1

Indledning

Fremmedsprog og gode fremmedsprogskompetencer har i mange år fristet en trist skæbne. Stadig færre ønsker at studere et fremmedsprog på universitetet, stadig færre vælger at hæve deres B-niveau i gymnasiet til et A-niveau, og sproglærere giver flere steder udtryk for, at det kan være vanskeligt at motivere eleverne til at lære andet end engelsk, og at det selv for engelsk kan være svært.

I løbet af NCFF's første tre år analyserede vi mange forskellige interessentgruppers behov og ønsker, holdninger til, tanker og meninger om fremmedsprog: fra underviseres oplevede behov i hele uddannelsessystemet over de kandidater, der er i gang med pædagogikum til virksomheders medarbejdere og deres ledelser for grundlæggende at øge vidensfundamentet inden for fremmedsprogsområdet. Men vi manglede at høre elevernes stemmer for at finde løsninger til den del af fremmedsprogenes krise, der udspiller sig i grundskole og gymnasium. Derfor iværksatte vi en undersøgelse af elevernes oplevelser af, hvad der motiverer, og hvad der omvendt opleves som barrierer. Vi har gennemført mere end 200 fokusgruppeinterviews med elever fra grundskolen og de gymnasiale ungdomsuddannelser for at afdække, hvad elever tænker om fremmedsprog, hvad deres holdning er til relevansen af fremmedsprogskompetencer, hvad de siger om deres valg eller fravalg af fremmedsprog, hvad de siger om undervisningen, deres motivation, barrierer, læringsmiljøet osv., kort sagt deres kognitioner om fremmedsprog.

Undersøgelsens resultater fremlægges i rapporten *Elevperspektiver på fremmedsprog fra grundskole til gymnasium – En motivations- og barriereanalyse* og opsummeres i denne pixiudgave. Af boks 1 fremgår undersøgelsens

dataindsamling og analysemetode. Boks 2 giver en kort, generel beskrivelse af udbud af fremmedsprogsfag i grundskole og de gymnasiale ungdomsuddannelser, og boks 3 redegør for styredokumenternes sprog- og tilegnelsessyn. Herefter følger en opsamling af undersøgelsens resultater. Vi henviser til ovenstående rapport for en uddybende redegørelse for undersøgelsens motivation og rammer, valg af metode samt beskrivelse af dataindsamling og analysemetode samt de samlede resultater.

DATAINDSAMLING & ANALYSEMETODE

- 230 semistrukturerede gruppeinterviews.
- Ca. 1.000 grundskole- og gymnasieelever.
- 3., 6. og 8. klasse.
- 1., 2. og 3.g – stx, hhx, htx.
- 6 kommuner fordelt på storby, større provinsby og landområde.
- Data blev indsamlet i skoleåret 2021/2022.
- Interviewene blev foretaget af studerende i sprog ansat af NCFF til formålet.
- Til interviewene med 3. og 6. klasseeleverne blev der udviklet og anvendt en særskilt, mindre teksttung, mere handlingsorienteret interviewguide, hvor der bl.a. indgik billedmateriale.
- Til interviewene med 8. klasseeleverne og gymnasieeleverne blev der udviklet og anvendt en mere traditionel interviewguide.
- Temaerne for interviewene var:
  · Relevans – hjemmesprog, fremmedsprog, muligheder, andres holdninger.
  · Motivation – læringslyst.
  · Undervisning – faghierarkier.
  · Undervisningstimen – god/mindre god sprogtime, god sproglærer, ønsker, forventninger, progression, inddragelse, mundtlighed.
  · Strukturelle barrierer – sprog til- og -fravalg, karaktersystem, eksamen.
  · Overgange.
- Alle 230 interviews blev lydoptaget, og ca. halvdelen blev transskriberet.
- Tematisk tilgang til analysen – dels først med kategorier, der udsprang deduktivt fra temaerne jf. de to interviewguides, dels fulgt op af mere induktive kategorier, der stammede fra læsningen af data.
- De transskriberede interviews blev kodet i NVIVO vha. en kodebog udviklet pba. analyse af et udpluk af data.

Boks 1. Overblik over dataindsamling og analysemetode.

UDBUD AF FREMMEDSPROGSFAG I GRUNDSKOLEN OG GYMNASIALE UNGDOMSUDDANNELSER

Fremmedsprogsfag i grundskolen:

- Engelsk er obligatorisk fra 1. klasse i grundskolen.
- Andet fremmedsprog er obligatorisk fra 5. klasse. Alle skoler skal udbyde tysk. Det er derimod frivilligt for skolerne at tilbyde fransk, som kun tilbydes på hver femte grundskole og primært i hovedstadsområdet.
- Fremmedsprog kan udbydes som valgfag fra 7. klasse.

Fremmedsprogsfag på de gymnasiale ungdomsuddannelser:

- Engelsk (B) er obligatorisk på alle gymnasiale ungdomsuddannelser, mens engelsk A er obligatorisk på hhx.
- På stx og hhx skal eleverne vælge et andet fremmedsprog. Eleverne kan enten vælge at fortsætte med det fremmedsprog, de havde i grundskolen (tysk eller fransk) eller begynde på et nyt fremmedsprog (fransk, italiensk, kinesisk, russisk, spansk og tysk).
- Begyndersprog er A-fag, dvs. eleverne skal have faget i alle tre gymnasieår. Hvis de vælger at fortsætte med fremmedsproget fra grundskolen, skal de kun have det i to år og afslutter på B-niveau. De kan dog vælge at hæve det til et A-fag i 3.g. Det obligatoriske engelsk (B) kan hæves til A-niveau i 3.g. Eleverne kan også have engelsk A og fortsættersprog A fra start af som en del af deres studieretning.

Boks 2. Udbud af fremmedsprogsfag i grundskolen og på de gymnasiale ungdomsuddannelser.

SPROG- OG TILEGNELSESSYN I STYREDOKUMENTERNE

Fremmedsprogsundervisningen rammesættes i grundskolen af faghæfter for de forskellige sprogfag, som indeholder de Fælles Mål, som er fastsat i den centrale bekendtgørelse for området, samt læseplaner og vejledninger. På de gymnasiale ungdomsuddannelser rammesættes sprogfagene af læreplaner, som indeholder faglige mål og indholdsbeskrivelser.

Fremmedsprogsundervisningen er ifølge styredokumenterne i både grundskolen og på de gymnasiale ungdomsuddannelser forankret i et kommunikativt funktionelt sprog- og tilegnelsessyn.[1] Det indebærer, at man i alle fremmedsprogsfagene ser sproget som et redskab til at handle med, at gøre ting med, opnå det, man gerne vil; det er sprogets funktion. Og den eneste vej til at opnå denne kompetence er at bruge sproget. Sprog er dermed både mål og middel. At bruge sproget er en forudsætning for at tilegne sig det, og det er nødvendigt at se sprogets systemside, altså grammatiske kategorier etc., i sammenhæng med den kommunikative funktion.

Boks 3. Sprog- og tilegnelsessyn i fremmedsprogsfagenes styredokumenter.

---

1. 1. Se fx s. 2 i læreplanen for Tysk fortsættersprog B – stx, august 2017:
https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/gym-laereplaner-2017/stx/tysk-fortsaettersprog-b-stx-august-2017-ua.pdf

eller s. 28 i Engelsk faghæfte 2019:
https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_Fagh%C3%A6fte_Engelsk_2020.pdf

2

Hvad siger eleverne om fremmedsprog?

Grundlæggende er eleverne åbne over for sprog og for at lære sprog og bruge sprog. Deres konceptualisering af at kunne et sprog er lig med at kunne kommunikere (især mundtligt) på målsproget. For eleverne er sprog i høj grad et kommunikationsmiddel, som kan bruges til at tale med folk fra andre lande. Men her foreligger grundlaget for fremmedsprogsfagenes udfordring, for i mange elevers øjne opfylder engelsk deres kommunikationsbehov. Den manglende eksponering og dermed manglende følelse af behov for andre sprog end engelsk kommer til at stå som en barriere i forhold til at se værdien af at kunne andre fremmedsprog. De øvrige fremmedsprog kan bruges, hvis 'de andre' ikke kan engelsk, hvis eleverne ser et fremtidigt potentiale, eller hvis fremmedsproget er meget udbredt. Når eleverne ikke eksponeres for de andre fremmedsprog i deres hverdag, er der en stærk tendens til, at de først og fremmest opfatter de andre fremmedsprog som skolefag, som hverken opleves som dækkende et behov her og nu eller som særligt relevante i forhold til elevernes egne forestillinger om fremtiden. Og der ser generelt ud til at være en fastlåst ide hos eleverne om, hvad de får brug for og ikke får brug for resten af deres liv. Det er få elever, der ser sprog som en nøgle til verden, som en adgang til viden på andre sprog end dansk og engelsk, som en adgang til en meget større verden og større forståelse for andres, men også for ens egen verden. Derfor konstaterer eleverne ikke, at "sprog er nøglen til verden"[2], som

2. Arbejdsgruppen for uddannelse i fremmedsprog (2011). *Sprog er nøglen til verden. Anbefalinger fra arbejdsgruppen for uddannelse i fremmedsprog*.Uddannelses- og Forskningsministeriet. https://ufm.dk/publikationer/2011/sprog-er-noglen-til-verden-anbefalinger-fra-arbejdsgruppen-for-uddannelse-i-fremmedsprog

det hed i anbefalinger fra arbejdsgruppen for uddannelse i fremmedsprog, men mere at engelsk er nøglen til verden.

Elevernes kognitioner om fremmedsprog giver anledning til at påpege, at det er nødvendigt - hvis fremmedsprogenes krise skal løses - at være endnu mere opmærksomme på at vise eleverne, at jo mere og flere sprog de kan, jo mere adgang til ny og anden viden, underholdning, relationer mv. får de. Der skal også være opmærksomhed på at bevare den åbenhed, som især de yngre elever viser over for sprog; hvordan kan sprogfagene igennem både grundskole og ungdomsuddannelse bevare og styrke elevernes åbenhed såvel over for at kunne og bruge fremmedsprog? Samtidig skal sprogfagene udvikle en forståelse hos eleverne for, at mens engelsk er et vigtig fremmedsprog at kunne, så er det langt fra nok. Elevernes tilegnelse af andre fremmedsprog end engelsk skal fortsat sikres og prioriteres i uddannelsessystemet, i og med at engelsk ikke altid vil være nok i elevernes fremtidige uddannelses- og arbejdsliv.

> Fordi jeg har prøvet, at hvis man ikke lige kunne tale deres sprog, så vidste man ikke, hvad man skulle gøre, men hvis man kan forstå det, så er det meget bedre. Hvis andre mennesker kan forstå én, så er det meget bedre at kunne tale sammen.
>
> (Elev, 3. klasse)

3

Hvad siger eleverne om valg og valgmuligheder?

I grundskoleelevernes udsagn om valg og valgmuligheder i forhold til fremmedsprog er det tydeligt, at der kun i begrænset omfang er tale om et reelt valg mellem sprog: I skoleåret 2021/22 fik cirka 6.500 elever i grundskolens 9. klasse en karakter i fransk fordelt på cirka 350 folkeskoler, fri- og privatskoler og efterskoler. Det svarer til, at der var franskundervisning på cirka 17 procent af landets folkeskoler, fri- og privatskoler og efterskoler. I samme skoleår forlod cirka 54.800 elever grundskolens 9. klasse med en karakter i tysk.

De færreste grundskoleelever oplever altså at have et reelt valg i grundskolen i forhold til det obligatoriske andet fremmedsprog, hvilket de, jo ældre de bliver, også kommenterer og oplever som en mangel. Når fransk udbydes, betinges elevernes sprogvalg af deres egne og deres familiære og sociale relationers erfaring med sprogene og med lærerne, der underviser i dem. Blandt de elever, der har haft valget mellem tysk og fransk, har cirka 1/3 af eleverne truffet valget til fordel for fransk. Det lader ikke til, at de føler sig særligt velinformerede i forhold til at træffe deres valg, og stort set samtlige sprogligt orienterede argumenter handler om, at tysk associeres med at være nemt, og at fransk er et flot sprog.

Der ses altså tydelige tegn på, at grundskoleeleverne ikke føler, at de træffer et oplyst valg, når de har mulighed for at vælge mellem fransk og tysk. Det peger på, at eleverne burde støttes bedre i valget af deres andet fremmedsprog, så de træffer et oplyst valg om det sprog, som de skal have sammenlagt og vejle-

dende i 390 timer i grundskolen[3]. Derudover ligger der her en grundlæggende diskussion om, hvorvidt valgmuligheden styrker elevernes motivation for deres (valgte) fremmedsprog, og hvorvidt en optimering af valget, så det også blev et informeret valg, ville styrke valgets motivationseffekt. Det er tydeligt i data, at eleverne gerne ville have haft valget (også gymnasieeleverne taler om det manglende udbud i grundskolen). Mange af dem, der ikke har haft valget, siger, at de ville vælge et andet sprog end tysk. Samtidig er det dog kun 1/3 af dem, der faktisk har valget, der vælger fransk (se ovenfor), og her kunne man spørge: Ville de, der siger det, faktisk vælge alt andet end tysk? Og ville det overhovedet hjælpe på motivationen (for tysk), at de vitterlig havde valgt det og ikke bare havde haft det som den eneste mulighed? Igen kunne man argumentere ud fra såvel kvalitative som kvantitative data, at det ville det, da vi i vores data stort set ikke finder elever, der har skiftet sprog, hvis de har haft fransk i grundskolen.

I den offentlige debat om fremmedsprogsfagene i de gymnasiale ungdomsuddannelser fylder såkaldte strukturelle hindringer en del. De opfattes som barrierer for elevernes muligheder for at vælge fremmedsprog til i deres uddannelse. Eleverne giver imidlertid ikke umiddelbart udtryk for, at den væsentligste forhindring for dem for at tilvælge fremmedsprog er strukturelt betinget, altså betinget af deres valg- og valgmuligheder. Direkte adspurgt om disse er der dog en del, der omtaler problematikkerne, der særligt har at gøre med de mere subtile konsekvenser af deres valg af studieretninger og disses kombinationsmuligheder. Elevernes udtalelser peger på, at hvis det var muligt at have begyndersprog i et toårigt forløb, ville mange elever vælge det.

Overordnet synes der i gymnasiet at være en række tendenser i forhold til elevernes sprogvalg. Når det gælder fravalg, er tendensen, at:

- Spansk (eller andet begyndersprog) fravælges, fordi det virker uoverskueligt for eleven at starte på et nyt sprog.
- Spansk (eller andet begyndersprog) fravælges, fordi det er på A-niveau (og derfor betyder, at eleven skal have andet fremmedsprogsfag i alle tre år i gymnasiet).

3. Børne- og Undervisningsministeriet (2023d). *Timetal.* https://www.uvm.dk/folkeskolen/fag-timetal-og-overgange/timetal

- Spansk (eller andet begyndersprog) vælges for at fravælge tysk fortsætter (eller fransk fortsætter, det nævnes bare ikke).
- Tysk fortsætter fravælges, fordi eleven har dårlige erfaringer med tysk.

Når det gælder tilvalg, er tendensen, at:

- Spansk (eller andet begyndersprog) tilvælges for at prøve noget nyt/fordi det er tiltrækkende af forskellige grunde.
- Spansk (eller andet begyndersprog) tilvælges for at starte forfra og være på samme niveau som alle de andre elever.
- Tysk fortsætter tilvælges, fordi det er det mest overskuelige/det nemmeste/standard (knap så frekvent forekommer begrundelsen: gerne vil lære mere/regner med at kunne få en bedre karakter).

Der er god grund til at være opmærksom på, at elevernes fravalg af sprog på A-niveau nogle gange har mindre at gøre med strukturelle hindringer og mere at gøre med, at de ikke vil fremmedsprog mere end højst nødvendigt. I de næste to afsnit om læringsmiljø og undervisningens indhold og arbejdsformer sporer vi os nærmere ind på mulige årsager til elevernes fravalg af og til tider negative kognitioner om fremmedsprog. Det er samtidigt værd at huske på elevernes åbenhed over for fremmedsprog, som beskrevet i afsnit 2.

> (...) da man gik i 5. klasse, så var det lidt 'vil du have fransk, som man forstår ingenting af, eller vil du have tysk, som du måske forstår en lille ting af?' Udgangspunktet for at vælge, hvilket sprog du ville have de næste mange år af dit liv, var ikke specielt godt, og allerede der gik det lidt galt.
>
> (Elev, 2.g)

4

Hvad siger eleverne om at lære sprog? Læringsmiljø og sproglæringsproces

Elevernes indbyrdes relationer har en indvirkning på læringsmiljøet i fremmedsprogsfagene, både positivt og negativt. I grundskolen bruger eleverne primært hinanden som læringsfæller, og de oplever, at gruppe- og samarbejde giver god mening i forhold til læring, og at det er med til at skabe et godt læringsmiljø – især fordi samarbejdet sættes i kontrast til det individuelle arbejde. Blandt gymnasieeleverne handler det mindre om gruppe- og samarbejde og mere om, at man gerne vil sidde sammen med andre, der er på samme sprogfærdighedsniveau som én selv, idet dygtigere elever kan få deres klassekammerater til at føle sig utilstrækkelige. De øvrige elever i klassen kan dog også have en negativ indflydelse på læringsmiljøet. Det kan være, fordi eleverne er nervøse for at blive drillet eller tabe ansigt, hvis de siger noget forkert på fremmedsproget eller slet ikke kan sige noget. Den utrygge stemning, som elever på begge uddannelsesniveauer beretter om, kan have negative konsekvenser for elevernes opfattelse af egne sprogfærdigheder, sprogfaget i sig selv og motivationen herfor. Der er dog blandt nogle af gymnasieeleverne en erkendelse af, at følelsen af utilstrækkelighed, af ikke at være god nok, ikke altid har at gøre med de andre elever, men kan være en indre psykologisk faktor. Og endelig er der mange af eleverne i 3.g., der fortæller om et positivt elevbårent læringsmiljø, hvor det er trygt at afprøve sine hypoteser om sproget, og at dette er vigtigt i forhold til deres sproglæring.

Lærerens betydning for læringsmiljøet og lærerens evne til klasseledelse og til at relatere både fagligt og personligt til eleverne fremhæves af eleverne på begge niveauer som væsentlige faktorer for sproglæringen. Skaber læreren et læringsmiljø, hvor der er klare rammer, struktur og arbejdsro, er der ifølge

eleverne større motivation for at deltage aktivt i undervisningen. Motivationen forstærkes, hvis eleverne oplever, at lærerne sætter sig i deres sted såvel personligt som fagligt i forhold til deres kompetencer i fremmedsproget, og endelig, hvis læreren er tilgængelig for eleverne. Det har også stor betydning, hvordan læreren håndterer elevernes usikkerheder og frygt for at lave fejl i deres sprogproduktion. Mange af eleverne anerkender, at læreren nogle gange gør brug af metoder såsom harpunering (læreren beder tilfældige elever, der ikke har rakt hånden op, om at svare) til at fremme mundtligheden, men det er tydeligt, at eleverne kun accepterer en sådan metode, hvis der i forvejen er et trygt læringsrum og gode relationer til både læreren og de andre elever.

Når det handler om elevernes oplevelser med at blive inddraget og have medbestemmelse, tyder det på, at eleverne på de to niveauer ikke i noget videre omfang oplever medbestemmelse og indflydelse på undervisningen, ej heller at det er noget, de har overvejet, burde være til stede. Dog er der noget, der peger på, at de i højere grad oplever at blive inddraget af deres engelsklærere i timernes udformning, og dermed føler de en større grad af medbestemmelse i engelskfaget.

Også praktiske forhold har betydning for elevernes oplevelse af læringsmiljøet, og mens de fleste grundskoleelever undervises i deres klasser i sprogfagene, er der elever, der taler om det utrygge i at være på blandede hold, når de har tysk eller fransk. Denne tendens er endnu tydeligere blandt gymnasieeleverne. Antallet af timer i faget og deres placering i skoledagens forløb beskrives af flere elever som problematisk, da sprogtimerne ofte ligger i ydertimerne. Når fx tysk er placeret sidst på skoledagen, er man træt og uoplagt. En anden praktisk faktor, der påvirker elevernes læringsmiljø, er lærerskift, som eleverne sætter i forbindelse med en oplevelse af manglende progression, fordi lærerskiftet betyder, at den personlige og faglige relation brydes, og der skal startes forfra med en ny lærer. Skolernes prioritering af fremmedsprogsfagenes placering i skemaet samt af lærerdækning har konsekvenser for ikke kun elevernes opfattelse af faget som vigtigt eller ej, men også af deres sproglæringsproces.

Eleverne ser i høj grad tilegnelsen af fremmedsprog som noget, der foregår i skolen i et samspil med lærerne såvel som klassekammeraterne. Det gælder

dog i mindre grad tilegnelsen af engelsk. Her er det tydeligt, at eleverne ser deres læring af dette sprog som noget, der er sket naturligt, nærmest automatisk. Eleverne beskriver selv, hvordan den eksponering for engelsk, som de oplever, fra de er helt små, er motiverende for sproglæringen. De lægger heller ikke skjul på, at tilegnelsen af engelsk i deres opfattelse er noget, som kun i mindre grad har med engelskfaget at gøre. Det sker nemlig i deres fritid gennem streaming, gaming og sociale medier og ikke gennem undervisningen i engelsk, som nogle endda betegner som for lidt udfordrende. I kontrast til denne opfattelse af engelsk som noget, der læres nemt via eksponering, står en del 3. klasseelevers fortælling om, at de føler sig sat af i engelskfaget. Det er dog tydeligt, at flertallet af eleverne har større *confidence* i engelsk end i de andre fremmedsprog, som de oplever ikke at kunne bruge kommunikativt, hvilket er det, som mange af eleverne forbinder med at lære et sprog: at lære at kommunikere på sproget. Men det er ikke det, eleverne forbinder med fremmedsprogsfagene. Det lader således til, at eleverne overordnet skelner mellem det at lære et sprog på den ene side og undervisning i sprog eller selve sprogfagene på den anden.

Data afspejler generelt en manglende bevidsthed hos eleverne om, hvad det vil sige at lære et sprog, og en manglende forståelse for sproglæringsprocessen, og spørgsmålet er, om der i fremmedsprogsundervisningen mangler italesættelse af, hvordan man lærer sprog, hvad det kræver at lære et sprog, og at man kan mestre et sprog på flere niveauer. Det kommer også til udtryk i elevernes forventninger til, hvad man skal kunne efter et givent antal år med fx tysk. Der er mange af eleverne, der udtrykker en frustration over ikke at kunne mere, og det påvirker også negativt deres syn på, hvorvidt de vil anvende fremmedsproget i fremtiden.

Det er tydeligt, at metakommunikation om sproglæring skal styrkes, så eleverne dels forstår, hvad det vil sige at lære fremmedsprog, hvad det kræver, hvilke strategier og redskaber man kan bruge, dels, hvad målene er på de forskellige niveauer af deres sprogtilegnelse. Det er tydeligt, at prisen for at lære sprog for mange elever er for høj, fordi det er krævende at lære et fremmedsprog på den måde, som de oplever i skolen, at man skal lære det. Ofte giver eleverne udtryk for stor begejstring fra starten, og så giver de op, fordi de ikke føler, de kan nå deres selvopstillede mål, som afhængigt af, hvor

vi møder dem i forløbet, varierer fra at kunne tale sproget flydende til 'bare at kunne føre en simpel samtale'. Det gælder især i fransk- og tyskundervisningen, hvor eksponeringen på ingen måde har kunnet hjælpe dem på vej. Det ser nemlig ud til, at fremmedsprogsfagenes mål og forventningerne til elevernes fremmedsprogskompetencer efter henholdsvis grundskolen og gymnasiet ikke italesættes i en grad, så eleverne forstår, hvad der forventes af dem. Eleverne taler meget om forventninger; både deres egne og deres læreres forventninger til, hvad de kan. Læreren forventer ifølge eleverne for det meste alt for meget, og de selv ytrer ofte, at de ikke kan nok – hvis overhovedet noget – i forhold til det x-antal år, de har haft sproget. Eleverne tror, at målet er at blive flydende (jf. deres opfattelse af deres engelskkompetencer), og de snakker bl.a. derfor ofte om, at de ikke er gode til deres andet fremmedsprog.

At lære et fremmedsprog indbefatter brug af sproget, og fremmedsprogslærerne må være meget opmærksomme på, at de – i samspil med eleverne – skaber et klasserum, et læringsmiljø, hvor eleverne har mod på at afprøve fremmedsproget med hinanden og med læreren. Tager vi elevernes udsagn for pålydende, sker dette ikke i tilstrækkeligt omfang i fremmedsprogsundervingens anno 2023.

> Jeg tænker en lærer, der er åben og er villig til at imødekomme sine elever. Fordi man ved, at alle lærer forskelligt, og når det er sprog, og det er begyndersprog, altså fremmedsprog, så skal man begynde fra nul. Og der synes jeg, at min lærer har været exceptionelt god. Hun gør det stadigvæk, at hun tuner ind og hører "hvad har I brug for nu?", og så er det ændret til næste gang. Det synes jeg, skaber en god fremmedsprogslærer, det der med at man lytter til sine elever, det er altafgørende.
>
> (Elev, 3.g)

5

Hvad siger eleverne om undervisningen?

Kun i begrænset omfang oplever eleverne den kommunikative sprogundervisning, som er foreskrevet i fagenes styredokumenter. Det udfoldes i det følgende ved at trække de væsentligste fund om undervisningens indhold, om variation, mundtlighed, skriftlighed, grammatik og om eksamen og karakterer frem fra undersøgelsen.

Det er primært tekstlæsning og grammatik, der af eleverne beskrives som indhold i fremmedsprogsundervisningen. Det synes ikke at være tydeligt for eleverne, at fremmedsprogsfagene er mere end sprogfærdighed, og de siger meget lidt om, hvad det er for nogle tekster, de læser, og hvilke emner de har om. At fremmedsprogsfagene også er fag, hvor eleverne får mulighed for at lære om og reflektere over andres kulturer, samfundsforhold, litteraturer mv., fremtræder ikke i udpræget grad som synligt for eleverne i undersøgelsen. Den interkulturelle kommunikative kompetence, som er et centralt element i fremmedsprogsfagene, virker heller ikke til at fylde hos eleverne. Dog skal det bemærkes, at engelskfaget adskiller sig her, idet eleverne formentlig på grund af større sprogfærdigheder i engelsk bedre kan se en indholdsdimension i engelskfaget, som ikke kun er sprogligt fokuseret.

Når eleverne taler om undervisningens indhold, nævner de også mangel på variation, som skyldes for meget skærmarbejde, for meget skriftlighed og for meget grammatik. Eleverne i grundskolen efterlyser mere leg og bevægelse i undervisningen og mere mundtlighed. Eleverne i gymnasiet efterlyser også mere mundtlighed og mere autentisk sprogbrug. Igen adskiller engelsk sig her især hos de ældre elever; formodentlig er det igen den større sprogfærdighed,

der giver flere deltagelsesmuligheder, og som øger oplevelsen af en varieret undervisning.

Når eleverne efterspørger mundtlighed, handler det også om, at de oplever, at når de har et mundtligt fokus i undervisningen, er det ofte baseret på fx at læse noget op, de har skrevet, hvilket de ikke opfatter som ægte mundtlighed. Det manglende fokus på mundtlighed resulterer for eleverne i en oplevelse af ikke at kunne sproget, hvilket gør, at de så ikke tør sige noget. Denne manglende *confidence* betyder, at eleverne ikke interagerer på målsproget, ikke får afprøvet hypoteser og dermed ikke får en oplevelse af *fluency* og heller ikke bliver motiverede for at arbejde med *accuracy*.

Omvendt italesætter eleverne ikke skriftlighed som et ønskværdigt element af sprogfærdigheden, selvom de oplever, at den fylder meget i undervisningen. For eleverne er den attraktive sprogfærdighed en mundtlig *fluency*. Det er i det hele taget ikke tydeligt for eleverne, at de forskellige receptive og produktive elementer i sprogfærdigheden er hinandens forudsætninger, at de understøtter og dermed komplementerer hinanden.

Tæt knyttet til elevernes udsagn om variation, mundtlighed og skriftlighed er, hvad eleverne siger om grammatik. De taler rigtig meget om grammatik, mest når det drejer sig om fremmedsprogsfagene tysk og fransk, mindre når det drejer sig om spansk og engelsk. Tager man elevernes kognitioner for pålydende, er fremmedsprogsundervisningen i høj grad lig med grammatik. De finder det store fokus på grammatik kedeligt, langtrukkent og demotiverende. Selvom fagenes styredokumenter foreskriver et funktionelt grammatiksyn, er det ikke det syn, der ifølge eleverne præger fremmedsprogsundervisningen. Dertil kommer, at eleverne har vanskeligt ved at se, hvordan det oplevede grammatikfokus kan understøtte deres sprogtilegnelse. Den megen undervisning i grammatik indebærer ifølge eleverne også et stort fokus på fejl, og det er noget, som de oplever, heller ikke understøtter deres sprogtilegnelse eller deres motivation. Som tidligere nævnt efterspørger eleverne sprogundervisning, der understøtter følelsen af *confidence* og *fluency*. I stedet oplever de at føle sig bremset af et for stort fokus på *accuracy*. Der synes i det hele taget at være stor diskrepans mellem det, eleverne ser som den ideelle sprogkompetence, nemlig at kunne kommunikere på fremmedsproget, og det,

de oplever skolesystemet honorerer, nemlig at kunne grammatikken, hvilket også er det, eleverne fremhæver, man skal kunne til eksamen.

Netop eksamen oplever mange af de ældre elever som et slags omdrejningspunkt for sprogundervisningen, hvor det at bestå eksamen kan synes vigtigere end at lære sproget i sig selv. Ligeledes tyder elevernes udsagn om karakterer på, at målet om at lære fremmedsprog for at kunne kommunikere træder i baggrunden, og målet i højere grad bliver et spørgsmål om at få en god karakter. Evaluering skal ifølge styredokumenterne bl.a. bestå af feedback til eleverne, og når evalueringen gør det, vurderer eleverne det som noget meget positivt, og elevernes beskrivelser af fordelene ved feedback kredser i højere grad om læringsprocessen og mestringsaspektet frem for den præstationsorientering, karaktererne synes at få frem.

> Ja, og jeg føler også bare med sprog for, at man kan blive sådan flydende, selvfølgelig er det sygt vigtigt at lære ordene, og hvordan man bøjer dem, men jeg føler også, det er virkeligt vigtigt at snakke det. Der er jo nogen, der kan flydende sprog, fordi de har snakket det, siden de var små. Og det synes jeg bare, er ret sejt, når det bare ligger til en. Altså, selvfølgelig, nu er det rigtig vigtigt, at vi lærer grammatik og sådan noget, men det er også fedt, når det bliver kombineret med at snakke det. Så føler jeg, at man lærer det, nemmere eller hurtigere. [spansk]
>
> (Elev, 1.g)

Elevernes kognitioner om fremmedsprogsundervisningen leder frem til tre overordnede opmærksomhedspunkter, som i høj grad hænger sammen, idet de alle i bund og grund handler om konceptualiseringen af, hvad fremmedsprogsfagene skal, og hvad målet er. De beskrives dog her separat for overskuelighedens skyld.

Sprog- og tilegnelsessyn

Der er en klar diskrepans mellem sprog- og tilegnelsessynet i sprogfagenes styredokumenter og det, eleverne oplever i fremmedsprogsundervisningen. Eleverne oplever at blive undervist i grammatik afkoblet fra sprogfagets øvrige indhold, og dertil kommer, at grammatik for eleverne i høj grad kædes sammen med et fokus på korrekthed. Det stemmer hverken overens med elevernes egne opfattelser af, hvad målene er med fremmedsprogsfagene, at de gerne vil lære at kommunikere på fremmedsproget, eller med styredokumenters funktionelle, kommunikative sprogsyn.

Indhold vs. udtryk

Eleverne synes primært at opfatte fremmedsprogsfagene som færdighedsfag. Sprogfagenes dobbelthed – at eleverne både skal lære et sprog og tilegne sig indhold via dette sprog, og at fremmedsprog er meget mere end bare at kommunikere – lader ikke til at fylde for eleverne, hverken i grundskolen eller i gymnasiet. Når elevernes mål med fremmedsprogsundervisningen er at tale sprogene, og de ikke oplever at komme tæt nok på denne færdighed, kan det antages, at eleverne ikke når til at opleve sprogfagene som de videns-, kundskabs- og kulturfag, som de også er. Eleverne risikerer med andre ord at gå glip af fremmedsprogsfagenes dannelsesdimension.

Mundtlighed – eller færdighedsmålene

Elevernes mål med fremmedsprogsundervisningen er at kunne kommunikere på målsproget, men eleverne ligestiller kommunikation med mundtlighed, og den oplever de ikke at få opøvet i tilstrækkelig grad. Det tyder på, at der mangler en italesættelse af målene i sprogundervisningen og af, hvordan man egentlig lærer eller tilegner sig sprog (metakommunikation om sprogtilegnelse), og af, at man kan mestre et sprog på flere forskellige niveauer.

6

Afsluttende bemærkninger

Den ofte negativt ladede samfundsmæssige diskurs omkring fremmedsprog(sfagene) synes umiddelbart ikke at have indflydelse på eleverne, der grundlæggende gerne vil lære fremmedsprog og værditilskriver fremmedsprogskompetencer positivt. Det er måske det allervæsentligste fund i undersøgelsen og vigtigt at holde fast i. At eleverne oplever et skel mellem fremmedsprog i skolen og fremmedsprog i virkeligheden (eller fremmedsprogsfagene og fremmedsprogskompetencer), et skel der synes at øges igennem deres skolegang, peger imidlertid på, at det kunne øge elevernes motivation og mindske deres barrierer for at lære sprog, hvis de to oplevelser– populært sagt – kan mødes lidt bedre.

Et andet væsentligt fund i undersøgelsen er, at der synes at være en diskrepans mellem det officielle sprog-, sprogtilegnelses- og grammatiksyn, således som det fremtræder i styredokumenterne, og det, eleverne oplever i fremmedsprogsundervisningen og i prøverne, som mere kan siges at stemme overens med et langt mere strukturelt sprogsyn. Elevernes forståelse af, hvad sprog kan og skal, harmonerer i meget høj grad med det sprog- og tilegnelsessyn, som styredokumenterne forankrer fremmedsprogsfagene i: Elevernes beskrivelser af sprog i virkeligheden matcher mere med et kommunikativt sprogsyn. Udfordringen her er derfor at få den kommunikative sprogundervisning og den funktionelle grammatik bedre udbredt og implementeret i både grundskolen og de gymnasiale ungdomsuddannelser (og i prøverne).

Problemstillingen vedrørende elevers manglende tilvalg af fremmedsprog er kompleks. Der er mange aktører og mange forhold, der påvirker eleverne og

deres til- og fravalg. Set fra elevernes perspektiv er der grundlæggende brug for at sikre mere sprogglæde, hvis eleverne i højere grad skal vælge sprog til. Eleverne skal kunne se, at det nytter at tilegne sig fremmedsprog, at de kan bruge det til noget, at de rykker sig og får en faglig og personlig gevinst ud af det. Det er ikke ensbetydende med, at al undervisning skal være sjov, og at eleven skal kunne se formålet i hver eneste mikroaktivitet, men forudsætningen for at kunne skabe den af eleverne efterlyste slags undervisning er et uddannelsessystem, der i praksis og ikke kun i teorien hænger sammen og trækker på samme grundsyn.

De helt overordnede perspektiver på denne undersøgelse er derfor, at sprogglæden, sammenhæng i praksis og dermed praksisændringer må sikres, hvis flere unge skal ønske at dygtiggøre sig inden for fremmedsprogene. Sådanne praksisændringer, som undersøgelsen entydigt peger på, kræver ledelsesmæssig prioritering af fremmedsprogsfagene og af efter- og videreuddannelse af sproglærerne både i grundskolen og i gymnasiet. Andre NCFF-undersøgelser har peget på, at den efter- og videreuddannelse, der stilles til rådighed for lærere, er ret sparsom, men at lærerne selv ser et behov. Grundskolelærere tilbydes kun sjældent egentlig efter- og videreuddannelse i sprogfagene, da andre fag prioriteres ledelsesmæssigt. Tilbuddet for gymnasielærere består i stor udstrækning af tompladsordninger på universiteterne eller mindre kurser, typisk udbudt af de faglige foreninger eller gennem ministerielle FIP-kurser. Kortere kurser kan have vanskeligt ved at ændre en praksis, der er opbygget gennem mange år, og NCFF's kortlægning af fremmedsprog i uddannelsessystemet viser, at der på begge niveauer er en relativ stor andel af fremmedsprogslærere med mange års undervisning bag sig. Der findes ganske vist efter- og videreuddannelsestilbud af længere varighed: På Københavns Universitet kan der læses et eller flere moduler af en master i fremmedsprogsdidaktik, og på professionshøjskolerne kan der læses et eller flere moduler af den pædagogiske diplomuddannelsesretning Sprogfagsvejleder. Begge uddannelser er ECTS-belagte efter- og videreuddannelsestilbud, men det kræver ledelsesmæssige prioriteringer at sende lærerne afsted.

Varige praksisændringer må nødvendigvis også forankres i de respektive uddannelser til henholdsvis grundskolelærer og gymnasielærer, og under-

søgelsen peger også på, at det er nødvendigt at se på disse uddannelser og sikre, at de kommende lærere er klædt på til en undervisning, der er baseret på et kommunikativt sprogsyn og et funktionelt grammatiksyn. NCFF-undersøgelser blandt kandidater i pædagogikum peger på, at kommende gymnasielærere efterspørger mere viden om, hvordan de tilrettelægger, tilpasser og formidler deres viden i undervisningen til målgruppen og fremmer elevernes motivation.

I lyset af elevudsagnene og ligeledes i lyset af den hastige udvikling inden for AI er det ligeledes nødvendigt at fortsætte den grundlæggende diskussion om, hvad sproguddannelser bredt set skal kunne og indeholde fremadrettet, både i forhold til indholdsdimensionen og færdighedsdimensionen og disses indbyrdes vægtning. NCFF er i den forbindelse i gang med at indhente flere data fra andre områder: I foråret og efteråret 2023 indhentedes data om lærerstuderendes holdninger, tanker og oplevelser i forhold til deres uddannelse og kommende virke, og en tilsvarende undersøgelse gennemføres for universitetsstuderende, der har valgt at studere fremmedsprog. Også virksomhedsperspektiverne skal belyses.

Majoriteten af de elever, nærværende undersøgelse har omhandlet, kommer imidlertid ikke til at studere et fremmedsprog, hverken på universitetet eller professionshøjskolerne. Majoriteten kommer til at bruge deres sprogkompetencer i forbindelse med deres videre uddannelse til at indhente viden eller som en ekstrakompetence i de job, de kommer til at varetage. Det skal sikres, at begge målgrupper, både de, der vælger at læse fremmedsprog på en videregående uddannelse, og de, der ikke gør, imødekommes og sikres brugbare kompetencer. På baggrund af elevudsagnene synes dette for øjeblikket ikke at være oplevelsen, men NCFF håber med undersøgelsen at have bidraget og fortsat kunne være med til at bidrage med væsentligt materiale til en fortsat diskussion af løsninger, der rækker ud over de ovenstående.